

Anmeldelse

CARSTEN LYNGDRUP MADSEN, *Nordboernes gamle religion: Fortællinger fra edda, saga og kvad*, Forlaget Univers, Aarhus 2014, 580 sider, kr. 319.

Carsten Lyngdrup Madsens værk *Nordboernes gamle religion* placerer sig i den ambitiøse ende af den populærvidenskabelige formidling om førkristen nordisk religion, og den lykkes således overordnet i sit formål: "at samle og fremstille [i en systematiseret genfortælling], hvad de skriftlige kilder kan fortælle om disse tre dele [myterne, kulten og religionsskiftet]" (s. 10).

Bogen egner sig glimrende som baggrundsmateriale i undervisningssammenhæng i fx gymnasieskolen og som opslagsværk for lægmænd og den er yderst velskrevet og gennemarbejdet. Især inklusionen af den kultiske side af førkristen nordisk religion samt mødet med og overgangen til kristendommen er prisværdig og kærkommen i forbindelse med formidlingen til den alment interesserede læser. Vi har altså ikke med (endnu) en bog om 'nordisk mytologi' at gøre, men med et seriøst bud på en almen, populærvidenskabelig fremstilling af førkristen nordisk religion med alle de problematikker og udfordringer, det indebærer.

Bogen falder i fire overordnede dele. Først er 1. *Introduktion* (s. 13-32), hvor den historiske og geografiske kontekst behandles, og hvor de kilder, Lyngdrup Madsen benytter sig af, introduceres. Det er i denne forbindelse, det eneste alvorlige kritikpunkt i denne anmeldelse er at finde, men mere om det nedenfor. Inden introduktionen til de nordiske kilder gennemgår Lyngdrup Madsen de vigtigste udenlandske (dvs. latinske og arabiske) kilder (s. 35-39). Dette medvirker til at give bogen en nuanceret og seriøs fremtoning; men endnu bedre havde det været, om problemerne ved at bruge disse kilder også var blevet fremhævet. Hvorfor anses Tor som den mægtigste blandt guderne af Adam af Bremen, når nu Odin de fleste andre steder gennemgående har denne rolle? Hvad var forholdet mellem de nordiske vikinger og de 'Rus', som Ibn Fadlan beskriver, for 1:1 var det nok næppe?

Herefter følger afsnittet 2. *Religiøse forestillinger* (s. 35-254), der er dedikeret til en gennemgang af kosmologi, kosmogoni, guder og andre kosmos- og kaosvæsner samt kort om den kosmiske eskatologi, Ragnarok. Her beskriver Lyngdrup Madsen altså mytologien efter alle kunstens regler under inddragelse af snart sagt alle tænkelige kilder. Der er nogle elementer, denne anmelder savner: Odins forhold til herskermagten behandles ikke. Eddadigtet *Hárbarðsljóð* bruges uden blik for dets klare satiriske elementer, hvilket fremstår som en mangel på kontekstualisering. I gennemgangen af kilder om guden Brage nævnes skjalden Bragi Boddason, der ellers

almindeligvis regnes for ophavet til denne gud, ikke. Men det hører alt sammen til småtingsafdelingen.

Bogens tredje og mest vellykkede afsnit er 3. *Religiøs praksis* (s. 255-416). Her formidler Lyngdrup Madsen tydeligt den enorme rolle, kulten og ritualer havde i førkristen nordisk religion – noget der som nævnt ofte forsømmes i lærebøger og populære fremstillinger. Afsnittet indeholder blandt andet vellykkede afsnit om varselstagning, skæbnen, blot, sejd og døden. Brugen af begrebet præster (s. 318-30) skurrer dog noget i denne anmelders øren, da det unægteligt giver konnotationer til fuldtidsbeskæftigede forkyndere i en hierarkisk, institutionaliseret religiøs kontekst – noget som årtiers religionsvidenskabelige og religionsfænomenologiske forskning har prøvet at slå fast sandsynligvis ikke fandtes i det førkristne Norden. Inden gennemgangen af kultbygninger i kilderne giver Lyngdrup Madsen til gengæld denne reflekterede metatekst: “At der blev gjort brug af naturlige helligdomme, udelukker ikke eksistensen af kultbygninger og -anlæg i forskellig form. Selv om eksperter på området kan have delte meninger om, hvad der præcist ligger i ordene *hørg*, *hov* og *vi*, er der dog enighed om, at der fandtes kultbygninger i tiden før kristendommens indførelse. Om disse bygninger har haft form som et simpelt stenalter under åben himmel..., et guldprydet tempel..., et særligt indrettet gudehus ved gården...eller om de hellige handlinger er foregået i gårdens største hal, må vi lade stå åbent” (s. 292). Sådanne passager er en fryd at læse. Et kritikpunkt er den manglede inddragelse af det arkæologiske materiale, der reelt set kun benyttes i bogens illustrationer. Lyngdrup Madsen skriver dog flere steder, mest eksplicit i sit forord (s. 9-10), at hans ærinde gælder de skriftlige kilder; men denne beslutning trækker noget fra det samlede værk. Havde Lyngdrup Madsen valgt at inddrage det arkæologiske materiale i det mindste de steder, hvor det for alvor kan bidrage med noget, altså fx til at underbygge tilstedeværelsen af kultbygninger, ville det have været tilstrækkeligt i denne populærvideenskabelige fremstilling. Men det sker desværre kun meget få gange (fx s. 294 og s. 311). Helt generelt er dette afsnit dog trods alt meget vellykket, selvom flere rituelle specialister med fordel kunne have været inddraget. Her tænkes fx på tulen (norrønt *pulr*), der menes at have haft med kultiske recitationer at gøre, og som blandt andet nævnes i eddadigtet *Hávamál* 111 og på de fynske runesten fra Flemløse og Glavendrup samt den sjællandske Snoldelev-sten.

Bogens sidste afsnit 4. *Religionsskiftet* (s. 419-559) er i store træk baseret på krøniker og kongesagaer og omhandler mødet med og overgangen til kristendommen i Norden belyst ud fra et primært norsk perspektiv. Således behandles de store overgangstidsherskere Harald Hårfager, Håkon den Gode, Håkon Jarl, Olaf Trygvason og Olaf den Hellige og deres interaktioner med Danmark, Sverige og Island samt de mindre Atlanterhavsøer. I indledningen til afsnittet betoner Lyngdrup Madsen på akademisk vis i en meget relevant fodnote, at der før og efter de officielle kristningsårstal i Norden har været en overgangsperiode, hvor både kristne og førkristne elementer i ses forening på fx runesten og stavkirker. Det samme genfindes i kongesagaerne, og det sidste afsnit i bogen (*Fortællinger fra en tid i opbrud*, s. 547-59) omhandler de fortællinger i kongesagaerne, der gennem påvirkning fra kristendommen ofte dæmoniserer den førkristne religion.

Nogen konklusion eller afslutning indeholder bogen ikke, og på sin vis virker slutningen noget brat. Her kunne forfatteren godt have samlet op på det over 550-sider store værk og evt. reflekteret over hvad projektet går ud på, og over lighederne mellem den systematiske syntetisering, som i hvert fald del 2 fremstår som, og så en af hovedkilderne til værket, Snorris *Edda*.

Lyngdrup Madsen udviser hele bogen igennem et fremragende kendskab til de skriftlige kilder. Det virker til, at alle de relevante kildesteder medtages, og på den måde er bogen også brugbar for de, der allerede kender til førkristen nordisk religion – jeg fandt personligt brugbare eksempler, jeg ikke kendte til i forvejen.

I litteraturlisten henvises læseren desværre ikke til tekstkritiske udgaver af kilde-teksterne. Dette havde den strengt akademiske del af mig gerne set. I stedet henvises man til den online tekstdatabase www.heimskringla.no, som Lyngdrup Madsen ifølge forfatterbeskrivelsen på forlagets hjemmeside gennem de sidste ti år har været redaktør af, og hvis man ser bogen primært som et værktøj for religionslæreren i gymnasiet, er dette måske i virkeligheden en af dens styrker. Databasen indeholder udgaver af et væld af norrøne kilder og forskellige oversættelser til skandinaviske sprog og er et fantastisk værktøj til at orientere sig med. De søgbare norrøne kilde-tekster kan gøre det lettere at finde frem til fx specifikke ord og passager. Religionslæreren og andre interesserede har her altså fri adgang til praktisk talt alle kildetekster på norrønt samt i forskellige oversættelser samt alle de flotte illustrationer fra *Nordboernes gamle religion* (kreeret af forfatteren selv), som også ligger frit tilgængelige på hjemmesiden.

Der er dog et punkt, hvor Lyngdrup Madsen i *Nordboernes gamle religion* har foretaget et uheldigt valg. Dette grundlæggende kritikpunkt angår inddelingen af kildeteksterne i kategorierne edda, saga og kvad. Det antydes i bogens undertitel og slås fast i introduktionens kildeafsnit og virker noget gammeldags og misvisende. Især grupperingerne 'edda' og 'kvad' er uheldige, da forholdet mellem Snorris *Edda* og eddadigtningen skævvrides noget.

Edda-afsnittet (s. 18-22) indeholder introduktion til Snorri Sturlusons *Edda* (ca. 1220) og til de norrøne digte, man i 1600-tallet fandt i Codex Regius-manuskriptet. Man opkaldte disse digte efter Snorris værk, da Snorri havde gjort stor brug af dem i den del af sin *Edda*, der hedder *Gylfaginning*. Vi har altså at gøre med på den ene side en række digte om guder og helte, sandsynligvis nedskrevet i 1200-tallet og frem og muligvis forfattet i 800-1000-tallet, men med baggrund i en langt ældre mundtlig tradition i eddadigtningen (også noget misvisende kaldt Den ældre Edda) og på den anden side med en mere eller mindre systematisk prosasyntetisering af mytologien på baggrund af blandt andet eddadigtningen at gøre i Snorris *Edda* (også kaldt Den yngre Edda). Skjaldedigtningen, der optræder under overskriften 'kvad' (s. 27-31) i Lyngdrup Madsens fremstilling, spillede dog en mindst ligeså stor, hvis ikke endda en større, rolle for Snorri, da hans oprindelige mål med *Edda* var at bevare skjaldekunsten, der på hans tid var ved at forsvinde. Så indholdsmæssigt har hhv. edda- og skjaldedigtningen en lige stor plads i Snorris *Edda*; men det er ikke umiddelbart det billede man møder hos Lyngdrup Madsen.

I sidste ende virker det, som om grupperingen af Snorris *Edda* og eddadigtningen i samme kategori beror på deres navne, og da eddadigtningen er opkaldt efter Snorris *Edda*, fremstår det som et cirkelargument. For den almene læser kan dette måske give anledning til forvirring og en opfattelse af de to i min optik separate kildegrupper (Snorris *Edda* og eddadigtningen) som en form for enhed – især når “eddatæksterne” (fx s. 35) og “Eddaen...” (fx s. 55) faktisk gennemgående behandles som sådan. En overordnet genrebestemt kildeopdeling i prosa (Snorris *Edda* og sagaerne) og poesi (edda- og skjaldedigtningen) ville umiddelbart have været at foretrække.

Alt i alt leverer Carsten Lyngdrup Madsen med *Nordboernes gamle religion* altså en omfattende populærvidenskabelig gennemgang af det skriftlige kildemateriale til mytologien, kulten og overgangen til kristendommen i Norden, der er vellykket og velskrevet, og hvor især inklusionen af materiale om kultens betydning og vigtigheden af kulten for førkristen nordisk religion står som bogens force.

*Simon Nygaard, ph.d.-stipendiat, cand.mag.,
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet,
sn@cas.au.dk*